

სიძულვილის ენის დილემა: სად გადის ზღვარი დაცულ და აკრძალულ გამოხატვას შორის?

თამარ მსხვილიძე

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი,
იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი

საკვანძო სიტყვები: სიძულვილი, ენა, გამოხატვა

*„მხოლოდ კანონმდებლობა ვერ დაიცავს გამოხატვის
თავისუფლებას. იმისათვის, რომ ყოველმა ადამიანმა
უსაფრთხოდ გამოთქვას საკუთარი შეხედულება, საჭიროა,
საზოგადოება იყოს შემწყნარებელი“.
ალბერტ აინშტაინი*

შენახალი

გამოხატვის თავისუფლება დემოკრატიული საზოგადოების
აუცილებელი საფუძველი, ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა მისი
პროგრესისა და თითოეული ინდივიდის განვითარებისათვის.
ამდენად, მნიშვნელოვანია, არსებობდეს მკაფიო სხვაობა „ცუდ
ენასა“ და ლეგიტიმურ, ჯანსაღ დებატებს შორის. განსხვავებულ
აზრზე ყოფნა უნდა გაიმიჯნოს პიროვნული თავდასხმებისაგან.
უნდა დადგინდეს, სად გადის ზღვარი სიძულვილის ენასა და
გამოხატვის თავისუფლებას შორის, ვინაიდან ეს უკანასკნელი
დემოკრატიის ფუნდამენტური პრინციპია, სიძულვილის ენა
კი ამ პრინციპის გამონაკლისი, როგორც სამართლებრივი
ბარიერი. უკიდურესი სირთულე საზოგადოებრივი დისკურსის
მოთხოვნილებებსა და დაუბრკოლებელი გამოხატვის საჭი-
როებებს შორის ბალანსის დამყარებაში მდგომარეობს.

გავრცელებული მოსაზრებით, სახელმწიფოს შეუძლია, არეგულიროს ენა, როცა ნებადართული გამოხატვის პოტენციური ზიანი გადაწონის მისი ჩახშობის პოტენციურ ზიანს.¹

გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის განხილვისას, არაერთი ავტორი საუბრობს ზიანზე, რომელსაც სიძულვილის ენა აყენებს ადამიანის „ღირსებას“ და მათ თანასწორ სოციალურ ადგილს საზოგადოებაში. თუმცა ასეთი ზიანის პირობებშიც კი, კანონმდებელმა და სასამართლოებმა ზუსტი ზღვარი უნდა გაავლონ და არ დაივიწყონ განსხვავებული აზრისთვის თავისუფალი სივრცის შექმნის ინტერესი და ასეთი აზრების სრულად შეკავების დაუშვებლობა.²

1. რა არის სიძულვილის ენა?

„სიძულვილის ენა“ გამოხატვის ყველა ის ფორმაა, რომელიც ავრცელებს, მოუწოდებს, განამტკიცებს ან ამართლებს რასობრივ სიძულვილს, ქსენოფობიას, ანტისემიტიზმს ან შეუწყნარებლობაზე დაფუძნებული შუღლის სხვა ფორმებს, ნაციონალიზმის, ეთნოცენტრიზმის, დისკრიმინაციისა და უმცირესობათა ან მიგრანტთა მიმართ გამოხატული მტრობის ჩათვლით.³ ტერმინი მოიცავს ნეგატიური დისკურსის მთელ სპექტრს, დაწყებული სიძულვილის შემცველი, ბოროტი განზრახვის მქონე ფრაზებით, დამთავრებული ძალადობის მაპროვოცირებელი გამოსვლებით.⁴ სიძულვილის ენა კონკრეტულ ფსიქოლოგიურ

და ფიზიკურ ზიანს აყენებს მის მსხვერპლს, ეს არის „სიტყვები, რომლებიც კლავს“ და მიმართულია ძალადობის გაღვივებისკენ.⁵

სიძულვილის ენის იდენტიფიცირება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სხვადასხვა საზოგადოებას შორის არსებულ კულტურულ განსხვავებაზე, უმცირესობისა და უმრავლესობის ჯგუფების სტატუსზე. ზღვარის გავლება გამოხატვის თავისუფლებით დაცულ გამონათქვამსა და სიძულვილის ენას შორის იმდენად რთული, შოკისმომგვრელი ან საკამათოა, რომამ სიტუაციაში სამართლიანი ბალანსის მიღწევის რეალურობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება.⁶

2. გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის საფუძვლები

სიძულვილის ენა საკმაოდ მჭიდრო კავშირშია გამოხატვის თავისუფლებასთან, რომელიც, თავის მხრივ, წარმოადგენს დემოკრატიული საზოგადოების არსებობის საფუძველს.⁷ გამოხატვის თავისუფლება არ არის აბსოლუტური, მას ყოველთვის ახლავს თმენის ვალდებულება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის სხვებისათვის შეურაცხყოფის მიყენების უფლებად იქცევა. ამ თავისუფლების შეზღუდვა დასაშვებია, თუ იგი განსაზღვრულია კანონმდებლობით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში.

დემოკრატიულ საზოგადოებაში გამოხატვის თავისუფლების გადამწყვეტ როლს ხაზი გაესვა საქმეში ჰენდი საიდი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ,⁸ სადაც ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ ეს უფლება განმარტა შემ-

1 Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p.217, 222. <http://scholarship.law.wm.edu/wmlr>

2 ბეგაძე მ., 2014. პოლიტიკოსის მიერ გამოყენებული სიძულვილის ენა: გამოხატვის თავისუფლება თუ საფრთხე? <https://emc.org.ge>

3 ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტის რეკომენდაცია R (97) 20 სიძულვილის ენის შესახებ

4 სიძულვილის ენა განსაზღვრება როგორც „წინდაუხედავი ქცევა“, „უხამსობა“, „პირად ცხოვრებაში შეჭრა“ და „ემოციური ტკივილის განზრახ მიყენება“. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p.217.

5 ob: Delgado R., 1982. Words that wound: A tort action for racial insults, epithets and name-calling <https://ssrn.com/abstract=2000918>

6 ცხვედიანი თ., 2013. სიძულვილის ენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში. გვ.289.

7 Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p.222

8 Handyside v. the United Kingdom, 07.12.1976. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57499"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

დეგნაირად: „გამოხატვის თავისუფლება არის დემოკრატიული საზოგადოების ერთ-ერთი არსებითი საფუძველი, მისი პროგრესისა და თითოეული ადამიანის განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი წინაპირობა. იგი ვრცელდება არა მხოლოდ იმ „ინფორმაციასა“ და „იდებზე“, რომელთაც კეთილგანწყობით იღებენ ან არ მიიჩნევენ შეურაცხმყოფელად ან ინდიფერენტულად ეკიდებიან, არამედ რომლებიც შეურაცხმყოფელი, შოკისმომგვრელი ან გამაღიზიანებელია სახელმწიფოს ან მოსახლეობის რომელიმე ნაწილისათვის. ამგვარია მოთხოვნები პლურალიზმის, შემწყნარებლობისა და ფართო თვალთახედვისა, რომელთა გარეშეც არ არსებობს „დემოკრატიული საზოგადოება.“

სიძულვილის ენის რეგულირებასთან დაკავშირებით გამოყოფენ ორ ძირითად მოდელს: ამერიკულსა და ევროპულს. ევროპის ქვეყნების უმრავლესობაში სიძულვილის ენა კრიმინალიზებულია. ამერიკის შეერთებულ შტატებში ის არ არის დასჯადი.

2.1. ამერიკული მიდგომა

დასავლურ დემოკრატიულ სახელმწიფოებს შორის ამერიკის შეერთებული შტატები თითქმის ერთადერთია, სადაც სიძულვილის ენა არ არის დასჯადი და იგი, ფაქტობრივად, გამოხატვის თავისუფლების ნაწილადაა მიჩნეული. ამერიკის უზენაესი სასამართლო სიძულვილის ენასა და ზოგადად გამოხატვის თავისუფლების შესახებ მსჯელობისას იყენებს ე.წ. „ცხადი და მყისიერი საფრთხის“ ტესტს. 1969 წლის გადაწყვეტილებაში გამოხატვის თავისუფლებასთან მიმართებით დადგინდა ახალი სტანდარტი: გამოხატვა არ შეიძლება შეიზღუდოს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ის მიზნად ისახავს უკანონო ქმედების მყისიერ გამოწვევას და არსებობს მაღალი ალბათობა, რომ ასეთი ქმედება შედგება. თუ მკაფიოდ არ

იკვეთება ზემოთჩამოთვლილი ნიშნები, ძალადობისა და სიძულვილის ქადაგებაც კი დასჯადია.⁹

ამდენად, სიძულვილის ენა ამერიკული დოქტრინით არ არის დასჯადი ქმედება და ფაქტობრივად გამოხატვის ერთ-ერთ ლეგიტიმურ ფორმადაა მიჩნეული, გარდაიმ შემთხვევისა, როდესაც ასეთი გამოხატვა აშკარა და მყისიერ საფრთხეს ქმნის დემოკრატიულ საზოგადოებაში. არგუმენტად მოჰყავთ ის, რომ სიძულვილის ენის აკრძალვამ შესაძლებელია გამოიწვიოს გამოხატვისა და სიტყვის თავისუფლების ხარისხის შეზღუდვა, რაც საბოლოოდ ზიანის მომტანი იქნება საზოგადოებისათვის. თუმცა ბოლო პერიოდში მსგავს მიდგომას საკმაოდ ბევრი ოპონენტი გამოუჩნდა. საზოგადოების, მათ შორის კანონმდებლების, ერთი ნაწილი ამტკიცებს, რომ სიძულვილის ენის კანონის ჩარჩოში მოქცევა სახელმწიფოს ვალდებულებათაგან ერთ-ერთია, რომელიც ადამიანის ღირსებისათვის და საზოგადოების ამა თუ იმ მარგინალური ჯგუფების, უმცირესობების პატივსაცემად და მათი ინტეგრირებისთვის უნდა განხორციელდეს. ისინი მიუთითებენ იმ საფრთხეზე, რომელსაც სიძულვილის ენაზე მეტყველება უქმნის უმცირესობის წარმომადგენლების სიცოცხლეს, მათ რეპუტაციასა და ღირსებას.¹⁰

2.2. ევროპული მიდგომა

ევროპული კონვენცია პირდაპირ არ არეგულირებს სიძულვილის ენის საკითხს, თუმცა სასამართლოს ბევრჯერ უმსჯელია ამ თემაზე მე-10 მუხლის ფარგლებში. მეორე მსოფლიო ომმა კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა დემოკრატიის შესაძლებლობა, დაეშვა სიძულვილის პროპაგანდა, რო-

9 Brandenburg v. Ohio 395 U.S. 1969. Rosenfeld M, Hate Speech In Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis 2001 p.11 https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=265939

10 აღდგომელაშვილი ე., 2012. როგორ დავძლიოთ სიძულვილის ენა? ჰომოფობიური სიძულვილის ენა და რეგულაციის მექანიზმები. საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტი ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო, გვ.108.

თამარ მსხვილიძე

მელმაც მნიშვნელოვნად განაპირობა ადამიანის უფლებების მასობრივი დარღვევები. ამ ფონზე საერთაშორისო საზოგადოებამ გაიაზრა, რომ სიძულვილის ენა შეიძლება გამხდარიყო რასისტული, რელიგიური თუ ეთნიკური შუღლის გაღვივების ეფექტიანი საშუალება. ამდენად, სახელმწიფოებმა ეროვნულ თუ საერთაშორისო დონეზე დაიწყეს სიძულვილის ენის სამართლებრივი მოწესრიგება.¹¹

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებით დაცულია მკაცრი ან გაზვიადებული ენით გამოხატული შეხედულებები. დაცვის ხარისხი დამოკიდებულია კრიტიკის კონტექსტსა და მიზანზე. საჭარო პოლემიკის ან საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე საკითხებზე პოლიტიკური დებატებისას, საარჩევნო კამპანიის დროს ან როცა კრიტიკა მიმართულია მთავრობის, პოლიტიკოსებისა თუ საჭარო ხელისუფლებისაკენ, მძაფრი სიტყვები სავსებით მოსალოდნელია, რის მიმართაც სასამართლო უფრო მეტ შემწყნარებლობას იჩენს.¹²

სიძულვილის ენის მარეგულირებელი ნორმები არსებობს დანიაში, რომლის სისხლის სამართლის კოდექსით ისჯება რასისტული სიძულვილის გამოხატვა და გავრცელება. საფრანგეთის კანონმდებლობით დასჯადია რასისტული დისკრიმინაციის, სიძულვილის ან ძალადობისაკენ წაქეზება.¹³ ჰოლანდიაში კონკრეტული ჯგუფის შეურაცხყოფა და სიძულვილის წაქეზება სისხლის სამართლის წესით დასჯადი ქმედებაა, თუ იგი საჭაროა და მიმართულია კონკრეტული რასის, რელიგიის, სექსუალური

უმცირესობების თუ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა წინააღმდეგ. გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსი კრძალავს სიძულვილის ნებისმიერი საჭარო გამოვლინების ფორმას, ნებისმიერი ჯგუფის ან საზოგადოების წევრის მიმართ. აკრძალავს იმ შემთხვევაშიც მოქმედებს, თუ დანაშაული გერმანიის საზღვრებს გარეთ არის ჩადენილი.¹⁴

2.2.1. რელიგიური სიძულვილის ენა

რელიგიის თავისუფლების დაცვის მიზანია ჩარევის ლეგიტიმური საფუძველი, ამ კონტექსტში გამოხატვის თავისუფლების შეზღუდვის ზღვარი საკმაოდ მაღალია, რადგან ცნება „სიძულვილი“ მოიაზრებს უფრო მეტს, ვიდრე რელიგიური შეხედულებების გმობას, მიუღებლობას, კრიტიკას, დაცინვას ან შეურაცხყოფას.¹⁵ ღვთის გმობა ერთგვარად „იცავს“ რელიგიურ იდეებს, რელიგიური შეურაცხყოფისა და რელიგიური სიძულვილის შეზღუდვა იცავს პირებს, რომელთაც აქვთ გარკვეული რელიგიური რწმენა. რელიგიური სიძულვილი ქმედების ყველაზე ძლიერი ფორმაა, რომელსაც თან ახლავს რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენელთა წინააღმდეგ დისკრიმინაციის ან ძალადობის გამოწვევის განზრახვა.¹⁶

სასამართლო საინტერესო მიდგომა აქვს მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობების დაცვის კუთხით. ერთ-ერთ საქმეში მან აღნიშნა, „როდესაც კრიტიკა გამოთქმულია ისეთი ფორმით, რომელიც შეურაცხყოფს მორწმუნეებს, სახელმწიფოს წარმოეშობა პოზიტიური

11 ცხვედიანი თ., 2013. სიძულვილის ენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში. გვ.287. იხ. ასევე, Rosenfeld M., 2001. Hate Speech In Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis, p.11.
12 Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, 25.06.1992. სასამართლომ დაადგინა, მართალია სტატიები შეიცავდა ძალიან მკაცრ ტერმინოლოგიას, თუმცა ენობრივი მხარე არ შეიძლება გადამეტებულად მიჩნეულიყო. <http://hudoc.echr.coe.int/>
13 საქართველოს დემოკრატიული ინიციატივა. სიძულვილის ენა (სამართლებრივი ჩარჩოები საქართველოსთვის) 2014, გვ.7. www.gdi.ge

14 ჯაფარიძე ს., 2012. სიძულვილის ენა და უმცირესობები გვ.19-20.
15 ცხვედიანი თ., 2013. სიძულვილის ენა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში. გვ.308.
16 Edition European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission) in The relationship between freedom of expression and freedom of religion: the issue of regulation and prosecution of blasphemy, religious insult and incitement to religious hatred October 2008. ARTICLE 19 “Hate Speech”Explained, 2015.

ვალდებულება, დაიცვას მორწმუნეთა რელიგიური გრძნობები დემოკრატიულ საზოგადოებაში მიუღებელი გამოხედომებისაგან და უზრუნველყოს მათი მხრიდან რელიგიური უფლებებით მშვიდობიანი და დაუბრკოლებელი სარგებლობა.¹⁷ ამავე საქმეზე სასამართლომ ისიც განაცხადა, რომ „მას, ვინც ირჩევს თავისი რელიგიის გამოხატვის თავისუფლების განხორციელებას, გონივრულად არ უნდა ჰქონდეს კრიტიკის არარსებობის მოლოდინი, არამედ უნდა იყოს ტოლერანტული და მიიღოს სხვათა მიერ რელიგიური რწმენის უარყოფა და სხვათა მხრიდან მისი რწმენისადმი მტრულად განწყობილი დოქტრინების გავრცელება.“

სასამართლო იყენებს ევროპული კონვენციის მე-17 მუხლს (უფლებათა ბოროტად გამოყენების აკრძალვა), როცა გამონათქვამი, ზოგადად, რელიგიურ ჯგუფს უკავშირებს ტერორისტულ საქმიანობას. ერთ-ერთ საქმეში ბრიტანეთის ნაციონალური პარტიის წევრმა ფანჯარაზე გამოფინა პოსტერი, ტყუპი ცათამბკენი ცეცხლის ალში. სურათს თან ახლდა სიტყვები „ბრიტანეთი ისლამის გარეშე – დავიცვათ ბრიტანელი ხალხი.“ ის დაადანაშაულებს მძიმე, მტრულ დამოკიდებულებაში კონკრეტული რელიგიური ჯგუფის მიმართ. სასამართლომ მიუთითა, რომ მსგავსი საყოველთაო, მძლავრი თავდასხმა რელიგიური ჯგუფის მიმართ და მათი გაიგივება ტერორიზმის საშინელ აქტთან, წინააღმდეგობაში მოვიდა კონვენციით დაცულ და გაცხადებულ ისეთ ღირებულებებთან, როგორიცაა შემწყნარებლობა, საზოგადოებრივი მშვიდობა და დისკრიმინაციის მიუღებლობა.¹⁸

2.2.2 რასისტული სიძულვილის ენა

რასისტული გამონათქვამის რეგულირება განსაკუთრებით პრობლემურია, რადგან იგი მოითხოვს ბალანსირებას გამოხატვის თავისუფლებასა და დისკრიმინაციის აკრძალვას შორის, რომელთაგან ორივე დემოკრატიის წინაპირობა და შედეგია.¹⁹

გაეროს რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის კომიტეტის ზოგადი რეკომენდაცია „სიძულვილის ენას“ განმარტავს, როგორც სხვათა წინააღმდეგ მიმართულ ენის ფორმას, რომელიც უარყოფს ადამიანის ღირსებისა და თანასწორობის ძირითად უფლებებს და ცდილობს ინდივიდებისა და ჯგუფების რეპუტაციის შელახვას საზოგადოების თვალში.²⁰

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო რასის ნიშნით დისკრიმინაციას განიხილავს როგორც „დისკრიმინაციის განსაკუთრებით აღმაშფოთებელ ფორმას, რომელიც თავისი დამანგრეველი შედეგების გათვალისწინებით მოითხოვს უფლებამოსილ პირთაგან საგანგებო სიფხიზლეს და მტკიცე რეაქციას.“²¹

2.2.3 ეთნიკური სიძულვილის ენა

საინტერესოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ეთნიკური ნიშნით გამოხატულ სიძულვილ-

17 OTTO-PREMIINGER-INSTITUT v. AUSTRIA, 20.09.1994. <http://hudoc.echr.coe.int/>
 18 Norwood v. United Kingdom, 16.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/>

19 რასისტული დისკრიმინაციის წინააღმდეგ თვალსაჩინო საქმე Jersild v. Denmark ეხებოდა ჟურნალისტის მიმართ სისხლისსამართლებრივი სანქციების გამოყენებას მის გადაცემაში მიწვეული რადიკალი დაჯგუფების წევრების მიერ შავკანიანთა მისამართით გამოთქმული განსაკუთრებით შეურაცხყოფელი გამონათქვამების გამო. ამ საქმეში სასამართლომ ნათლად მიუთითა, რომ რასისტული განცხადებები „შეურაცხყოფაზე მეტია“ სამიზნე ჯგუფის წევრთათვის და არ სარგებლობს მე-10 მუხლის დაცვით. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf
 20 UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 35 on combatting racist hate speech, 26 September 2013.
 21 D.H. and Others v. the Czech Republic Devroye J., 2009. Northwestern Journal of International Human Rights. <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol7/iss1/3>

თან დაკავშირებით.²² ერთ-ერთ საქმეში²³ გაზეთის მფლობელი და რედაქტორი რუსეთში გამოსცემდა სტატიებს, რომელშიც ებრაელებს წარმოაჩენდა, როგორც ბოროტების სათავეს და მოითხოვდა მათ გარიყვას საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან. იგი დამნაშავედ ცნეს ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური სიძულვილის მოწოდებაში. ევროპულმა სასამართლომ განმცხადებლის მოსაზრებები მიიჩნია აშკარა ანტისემიტური შინაარსის მქონედ და დაეთანხმა ადგილობრივი სასამართლოების შეფასებას, რომ მისი პუბლიკაციები ებრაელი ხალხის მიმართ სიძულვილს აღვივებდა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ ზოგადად, ეთნიკურ ჯგუფზე მძლავრი შეტევა მიმართულია კონვენციით გაცხადებული ღირებულებების, კერძოდ, შემწყნარებლობის, საზოგადოებრივი მშვიდობისა და დისკრიმინაციის მიუღებლობის წინააღმდეგ.

2.2.4 ინტერნეტსიძულვილის ენა

სიძულვილის ენა ფართოდ გამოიყენება ინტერნეტ სივრცეში და ეს სრულიად გაუკონტროლებელი, დაუსჯელი ფენომენია. ბოლო წლებში ამგვარი ენის გამოყენებამ, საიტების მოწოდებული მასალიდან კომენტარებში გადაინაცვლა, სადაც მკითხველები თამამად ტოვებენ სიძულვილით აღსავსე მესიჯებს. პრობლემურია სოციალურ ქსელებში, ინტერნეტ-ფორუმებსა და ბლოგებზე განთავსებული სიძულვილი სენის შემცველი განცხადებების წინააღმდეგ ეფექტიანი ზომების გატარება.*

22 Balsytė-Lideikienė v. Lithuania, 23.03.2010. სასამართლომ აღნიშნა, რომ განმცხადებელმა გამოხატა აგრესიული ნაციონალიზმი და ეთნოცენტრიზმი, მისი გამოხატულებები მიმართული იყო პოლონელებისა და ებრაელების მიმართ სიძულვილის გაღვივებისაკენ. განმცხადებლის თავისუფალი გამოხატვის უფლებაში ჩარევა სასამართლომ მიიჩნია გონივრულად, როგორც აუცილებელი დემოკრატიულ საზოგადოებაში სხვათა რეპუტაციის ან უფლებების დასაცავად.

23 Pavel Ivanov v. Russia, 20.02.2007. Hate speech papershet. www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

Delfi AS v. Estonia²⁴ იყო პირველი საქმე, რომელიც სასამართლომ განიხილა ინტერნეტ ახალი ამბების პორტალზე მომხმარებლის მიერ დატოვებული კომენტარების პასუხისმგებლობის თაობაზე. განმცხადებელი კომპანია ფლობდა საინფორმაციო პორტალს კომერციულ საფუძველზე. მან იჩილა, რომ ეროვნულმა სასამართლოებმა დააკისრეს პასუხისმგებლობა იმ შეურაცხმყოფელი კომენტარებისათვის, რომლებიც მისმა მკითხველებმა დატოვეს ახალი ამბების ონლაინ საიტზე, ერთ-ერთი საბორნე კომპანიის შესახებ სტატიის ქვემოთ. საბორნე კომპანიის მესაკუთრის იურისტების მოთხოვნით, „დელფიმ“ წაშალა ისინი მათი გამოქვეყნებიდან დაახლოებით 6 კვირის შემდეგ.

სასამართლომ აღნიშნა, რომ არსებობს წინააღმდეგობრივი რეალობა ერთი მხრივ, ინტერნეტის სარგებელსა (განსაკუთრებით უპრეცედენტო პლატფორმა, რომელიც გამოხატვის თავისუფლებას უზრუნველყოფს) და მეორე მხრივ, მისგან მომდინარე საფრთხეს (სიძულვილის ენის შესაძლებლობა და საუბრით წახალისებული ძალადობა, მთელ მსოფლიოში რამდენიმე წამში გავრცელებული, რომელიც ზოგჯერ მუდმივად რჩება ინტერნეტ-სივრცეში) შორის. სასამართლომ დაადგინა, რომ კომენტარების არაკანონიერი ბუნება უდავოდ ეყრდნობოდა ფაქტს, რომ მათი უმეტესობა სიძულვილის ან ძალადობის გაღვივების ტოლფასი იყო. ზოგიერთი მომხმარებელი კი – იდენტიფიცირებული ანონიმი, აშკარად მიმართავდა სიძულვილის ენას, რაც არღვევდა სხვა პირების უფლებებს. კერძოდ, განსახილველ კომენტარებს ჰქონდა ექსტრემისტული ხასიათი და ეხებოდა „დელფის“ მიერ კომერციულ, პროფესიონალურ

* ამ კუთხით, აღსანიშნავია კიბერდანაშაულის შესახებ კონვენცია, რომელიც ინტერნეტის ბოროტად გამოყენების საპასუხოდ ევროსაბჭოს ფარგლებში მომზადდა. მისი რატიფიცირება საქართველომ 2012 წელს მოახდინა.

24 Delfi AS v. Estonia, 16.06.2015. Hate speech papershet. www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

ინტერნეტპორტალზე გამოქვეყნებულ სტატიას.

სასამართლოს წინაშე მდგარი პრობლემა არ იყო იმისი გარკვევა, დაირღვა თუ არა კომენტარების ავტორთა გამოხატვის თავისუფლება. მას უნდა მიეღო გადაწყვეტილება, მათ მიერ გამოქვეყნებული კომენტარების გამო „დელფისთვის“ პასუხისმგებლობის დაკისრებით დაირღვა თუ არა მისი ინფორმაციის გავრცელების თავისუფლება. სასამართლომ დაადგინა, რომ ესტონეთის ეროვნული სასამართლოების გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვითაც, „დელფის“ დაეკისრა პასუხისმგებლობა და შეიზღუდა პორტალის გამოხატვის თავისუფლება, გამართლებული და პროპორციული იყო.

2.2.5 ჰომოფობიური სიძულვილის ენა

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ევროპული სასამართლოს პირველი საქმე,²⁵ რომელიც ჰომოფობიური სიძულვილის ენის გამოყენებას ეხება. განმცხადებლებმა საშუალო სკოლაში გაავრცელეს ლიფლეტი, რომელშიც ჰომოსექსუალობა მოხსენიებული იყო როგორც „დევიანტური სექსუალური მიდრეკილება“, რომელსაც „მორალურად გამანადგურებელი ეფექტი აქვს საზოგადოებაზე“ და იწვევს „აივ-შიდსის გავრცელებას“. შვედეთის სასამართლომ ანტიჰომოსექსუალურ ლიფლეტში გამოთქმული მოსაზრებები შეურაცხმყოფელად მიიჩნია. ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებით, აღნიშნული მოსაზრებები სერიოზულ და წინასწარგანწყობებზე დაფუძნებულ ბრალდებებს წარმოადგენდა. მიუხედავად იმისა, რომ ტექსტი არ შეიცავდა პირდაპირ მოწოდებას ძალადობისაკენ, ევროპული სასამართლო დაეთანხმა შვედეთის სასამართლოს მიერ გამოტანილ განაჩენს და

ჩათვალა, რომ ის არ ეწინააღმდეგებოდა კონვენციის მე-10 მუხლს.

სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის მოწინააღმდეგეთა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი არგუმენტი იმაში მდგომარეობს, რომ საკანონმდებლო ზომების მიღება უდავოდ შეამცირებს სიძულვილის გამოვლინებას, მაგრამ სამართლებრივ რეგულაციას არ შეუძლია დაძლიოს და დაუპირისპირდეს თავად ჰომოფობიის პრობლემას საზოგადოებაში. გარდა ამისა, ენა საკმაოდ მოქნილი ინსტრუმენტია და ყოველთვისაა შესაძლებელი სიძულვილის გამოვლინების იმგვარი ვუალიზაცია, რომელიც არ მიესადაგება სიძულვილის გამოვლინების კანონით განსაზღვრულ დეფინიციებს.²⁶

3. სიძულვილის ენის რეგულირება საქართველოში

კონსტიტუციის 24-ე მუხლითდაცული უფლება გულისხმობს აზრის გამოხატვას არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ ნებისმიერი სხვა საშუალებით. შესაბამისად, გამოხატვის თავისუფლება დაცვის ფართო გარანტიებით სარგებლობს და მოიცავს აზრის გარეგან გამოხატვას ნებისმიერი ფორმით.²⁷ აქედან გამომდინარე, სიძულვილის ენა სწორედ კონსტიტუციის 24-ე მუხლს შეიძლება დაუკავშირდეს, რადგან სიძულვილის ენის რეგულირება მთლიანად გულისხმობს აზრის საჭაროდ, გარე სამყაროში გამოვლენას.²⁸

26 ალდგომელაშვილი ე., 2012. ჰომოფობიური სიძულვილის ენა და რეგულაციის მექანიზმები. გვ.58.
27 გამოხატვის თავისუფლება ითვალისწინებს აზრის გამოხატვის შინაარსობრივ შეზღუდვას მხოლოდ ქმედების (მოწოდების) შედეგად კანონსწინააღმდეგო შედეგის დადგომის აშკარა, პირდაპირი და არსებითი საფრთხის შემთხვევებში. სასამართლომ ცალსახად განაცხადა, „დავას არ იწვევს ის გარემოება, რომ კონსტიტუციით დაცულია კრიტიკული აზრი, მათ შორის ისეთიც, რომელსაც საზოგადოების ნაწილი შეიძლება ზედმეტად მკაცრად ან არაადეკვატურად აღიქვამდეს“. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2011 წლის 18 აპრილის #2/482,483,487,502 გადაწყვეტილება.
28 ტულუში თ., ბურჯანაძე გ., მშვენიერაძე გ, ვოცირიძე გ., მენაბდე ვ., 2013. ადამიანის უფლებები და

25 Vejdeland and Others v. Sweden, 09.02.2012. Factsheet – Hate speech - European Court of Human Rights, July 2017. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

თამარ მსხვილიძე

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ „ზოგადად, სახელმწიფოს არ შეუძლია, შეზღუდოს ინფორმაციის თავისუფლება იმ საფუძვლით, რომ გარკვეული ინფორმაცია ან იდეები შეიძლება ემოციურად გამაღიზიანებელი აღმოჩნდეს ან მიუღებელი საქციელის წამახალისებელი იყოს.“²⁹

ჩვენს ქვეყანაში ცნობიერების დონე სიძულვილის ენასთან მიმართებით ძალიან დაბალია, საზოგადოებას უჭირს სიძულვილის ენისა და გამოხატვის თავისუფლების განსხვავება. აღნიშნულს ხელს უწყობს ის გარემოება, რომ სიძულვილის ენის გამავრცელებელი სუბიექტები უმეტესად მედიასაშუალებები, საზოგადო მოღვაწეები, თანამდებობის პირები და პოლიტიკოსები არიან, მაშინ, როდესაც მათ განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა ეკისრებათ ასეთი ენის გამოყენებისგან თავშეკავებაში, რაც არატოლერანტული გარემოს შექმნას უწყობს ხელს. სიძულვილის ენაზე რეაგირება ხელისუფლების მხრიდან პრაქტიკულად არ ხდება (ეფექტიანი კანონმდებლობის არქონა, კონკრეტული შემთხვევების რეაგირების გარეშე დატოვება), რაც ახალისებს მის გამოყენებას და ხელს უწყობს დაუსჯელობის სინდრომის გაღვივებას.³⁰ მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენი ქვეყანა მიერთებულია კონვენციას „რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ“,

საქართველოში სიძულვილის ენა არ არის კრიმინალიზებული.*

სიძულვილის ენის სისხლის სამართლის წესით შესაძლო დასჯად ქმედებად** გამოცხადება მწვავე დისკუსიის საგანი გახდა. დისკუსიები ფოკუსირდებოდა სამოქალაქო საზოგადოების შიშზე, რომ შეზღუდვები სიტყვის თავისუფლებასთან მიმართებით ადვილად შეიძლებოდა ბოროტად გამოეყენებინა სახელმწიფოს სამართლიანი კრიტიკისა და დემოკრატიული დისკურსის ჩასახშობად. სიძულვილის ენის აკრძალვის მოწინააღმდეგეები მიიჩნევენ, რომ მისი კრიმინალიზება ან სხვა სახის პასუხისმგებლობის შემოღება მნიშვნელოვნად შეზღუდავს გამოხატვის თავისუფლებას, ხელს შეუშლის დემოკრატიის განვითარებას. აკრძალვა კონტრპროდუქტიულ შედეგებს გამოიწვევს – იატაკქვეშ უბიძგებს ასეთი მოსაზრებების მქონე ადამიანებს, რომლებიც თავიანთ შეხედულებებს მოგვიანებით არა სიტყვით, არამედ ძალადობრივი ქმედებებით გამოხატავენ. თუმცა ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ სიძულვილის გამოხატვა პრობლემურ საკითხად არ რჩებოდეს ჩვენს ქვეყანაში.

დასკვნა

აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს საკითხი, რამდენად მოიცავს გამოხატვის თავისუფლება სიძულვილის ენას და უნდა ექვემდებარებოდეს თუ არა რეგულირებას. მეცნიერთა და იურისტთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ აუცილებელია სიძულვილის ენის რაღაც ფორმით რეგულირება, რადგან მას ზიანი მოაქვს როგორც კონკრეტული პირისათვის, ისე მთელი საზოგადოებისთვის.³¹ მეორე

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სამართალწარმოების პრაქტიკა, გვ.173. www.gyla.ge
29 საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 10 ნოემბერის # 1/3/421,422 გადაწყვეტილება.
30 ჯაფარიძე ს., 2012. სიძულვილის ენა და უმცირესობები. როგორ დავძლიოთ სიძულვილის ენა? საჯარო პოლიტიკის დოკუმენტი ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიურო, გვ.13. <http://www.feminism-boell.org/ka/2014/07/22/rogordavzliot-sizulvilis-ena>
* მისი რეგულირება ძირითადად მედია მაუწყებლობასთან მიმართებით ხდება. „მაუწყებლობის შესახებ“ საქართველოს კანონის 56-ე მუხლის მიხედვით იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების ამკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის.

** რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ევროპულმა კომისიამ (ECRI) საქართველოს ორჯერ მიმართა სიძულვილის ენის კრიმინალიზაციის რეკომენდაციით. ის იძლევა რეკომენდაციას, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ წამოიწყოს ცნობიერების ამაღლების კამპანია სიძულვილის ენასთან ბრძოლისა და მისი პრევენციის შესახებ. მათი აზრით, ხელისუფლების ორგანოები ყოველთვის საკმარისად

ნაწილი მიიჩნევს, რომ სიძულვილის ენის მარეგულირებელი კანონები არა-ეფექტიანია, მხოლოდ ზედაპირულად აგვარებს პრობლემას და არა მის გამომწვევ მიზეზს.³²

არ იძიებენ და სამართლებრივად არ ღვენიან სიძულვილით ჩადენილ დანაშაულს. www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-V-2016-002-GEO.pdfwww.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Georgia/GEO-CbC-III-2007-2-GEO.pdf

- 31 ბრიტანული უფლებადამცავი ორგანიზაცია „article19“ სიძულვილის ენის სიმწვავის მიხედვით აკეთებს იერარქიას, რათა მოიძებნოს ადეკვატური, ეფექტური ღონისძიება მის წინააღმდეგ. მათი აზრით, დაკულ უნდა იქნას: მართლზომიერი სიძულვილის ენა, რომელიც იწვევს არატოლერანტული გამონათქვამების ზრდას. შეიძლება შეიზღუდოს: სიძულვილის ენა სხვათა რეპუტაციის, ეროვნული უსაფრთხოების, საჯარო წესრიგის ან საზოგადოებრივი ჯანმრთელობისა და მორალის დასაცავად. უნდა შეიზღუდოს: სიძულვილის ენა, რომელიც პროპაგანდას უწევს დისკრიმინაციულ სიძულვილს, მოუწოდებს მტრობის, დისკრიმინაციისა და ძალადობის გაღვივებისაკენ. ARTICLE 19 "Hate Speech" Explained 2015 Edition The 'Hate Speech Pyramid' p.18. www.article19.org
- 32 Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma p.217.

სიძულვილის ენას, როგორც სოციალურ ფენომენს ბუნებრივია წინააღმდეგობა უნდა გავუწიოთ და გავკიცხოთ, თუმცა მასთან დაპირისპირების ყველაზე სწორ გზად საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და საგანმანათლებლო პროგრამების გამოყენებაა მიჩნეული.³³

- 33 სიძულვილის ენის არაკრძალების გამართლებასაა, რომ: დავიცვათ „კარგი საუბარი“ არაგონივრული ჩახშობისაგან; შენარჩუნდეს სამთავრობო ნეიტრალიტეტი საუბრის შინაარსის მიმართ; დავიცვათ თავისუფლება და სოციალური სტაბილურობა ღვარძლიანი საუბრის ნების დართვით და განუმუხტოთ უხეშობა საუბრის გარჩევით და არა ფიზიკური ძალადობით; ვენდოთ აუდიტორიას, რომელიც უარყოფს ცუდს და აირჩევს კარგ იდეებს. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma p.219.

THE HATE SPEECH DILEMMA: WHERE IS THE LIMIT BETWEEN PROTECTED AND PROHIBITED EXPRESSION?

Tamar Mskhvilidze

East European University, PHD Candidate

KEYWORDS: Hate, Speech, Expression

RESUME

Freedom of expression requires states to guarantee to all people the freedom to seek, receive or impart information or ideas of any kind, regardless of frontiers, through any media of a person's choice. The right to freedom of expression is not an absolute right, and, under certain exceptional circumstances, the state may restrict the right under international human rights law.

Hate speech, as a form of discriminatory expression, is a serious human rights concern. It is a tool often used to silence and intimidate minorities and to scapegoat whole groups in society while stifling dissent. Whether promulgated by politicians or spread by media outlets or online, the "hate speech" can create environments conducive to violence and other human rights violations against minority groups. No universally accepted definition of the term "hate speech" exists despite its frequent usage. Hate speech covers comments which are necessarily directed against a person or a particular group of persons. The term implies any expression imparting opinions or ideas – bringing an internal opinion or idea to an external audience. It can take many forms: written, non-verbal, visual or artistic and may be disseminated through any media, including internet, print, radio, or television.

NOTES:

1. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p.217, 222 <http://scholarship.law.wm.edu/wmlr> (In English)
2. Begadze M., Hate speech is used by Politician: freedom of expression ordanger? <https://emc.org.ge> (In Georgian)
3. Council OF Europe Committee OF Ministers TO Member States ON "HATE SPEECH" Recommendation No. R (97) 20. (In English)
4. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p. 217 (In English)
5. Delgado R., 1982. Words that wound: A tort action for racial insults, epithets and name-calling <https://ssrn.com/abstract=2000918> (In English)
6. Tskhvediani T., 2013. The challenge of hate speech in the practice of the European Court of Human Rights. (In Georgian)
7. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma, vol 32, p.222. (In English)
8. Handyside v. the United Kingdom, 07.12.1976. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57499"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (In English)
9. Brandenburg v. Ohio 395 U.S. 1969. Rosenfeld M, Hate Speech In Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis 2001 p.11 https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=265939 (In English)
10. Aghdgomelashvili E., 2012. Homophobic hate speech and its regulation mechanisms, How to Defeat Hate Speech? Policy Paper South Caucasus Regional Office of the Heinrich Boell Foundation. p.108. (In Georgian)
11. Tskhvediani T., 2013. The challenge of hate speech in the practice of the European Court of Human Rights p.287 (In Georgian) Rosenfeld M., 2001. Hate Speech In Constitutional Jurisprudence: A Comparative Analysis p.11 (In English)
12. Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, 25.06.1992. <http://hudoc.echr.coe.int/> (In English)
13. Georgian Democracy Initiative, 2014. Hate speech p.7. www.gdi.ge (In Georgian)
14. Japaridze S., 2012. Hate Speech and Minorities p.19-20. (In Georgian)
15. Tskhvediani T., 2013. The challenge of hate speech in the practice of the European Court of Human Rights p.308. (In Georgian)
16. "Hate Speech" Explained, 2015. www.article19.org (In English)
17. Otto-preminger-institute v. Austria, 20. 09.1994. <http://hudoc.echr.coe.int/> (In English)
18. Norwood v. United Kingdom, 16.11.2004. <http://hudoc.echr.coe.int/> (In English)
19. Hate_speech_papers_heth http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf (In English)
20. UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 35 on combatting racist hate speech, 26 September 2013. (In English)
21. D.H. and Others v the Czech Republic Devroye J., 2009. Northwestern Journal of International Human Rights <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol7/iss1/3> (In English)
22. Balsytė-Lideikienė v. Lithuania, 23.03.2010. (In English)
23. Pavel v. Russia, 20.02.2007. www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf (In English)

24. Delfi AS v. Estonia, 16.06.2015. www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf (In English)
25. Vejdeland and Others v. Sweden, 09.02.2012. Factsheet – Hate speech - European Court of Human Rights July 2017. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf (In English)
26. Aghdgomelashvili E., 2012. Homophobic hate speech and its regulation mechanisms, How to Defeat Hate Speech? Policy Paper South Caucasus Regional Office of the Heinrich Boell Foundation. p.58. (In Georgian)
27. Judgment of the Constitutional Court of Georgia #2/482,483,487,50218.04.2011 (In Georgian)
28. Tugushi T., Burjanadze G., Mshvenieradze G., Gotsiridze G., and Menabde V., 2013. Human Rights and Case-Law of the Constitutional Court of Georgia p.173. www.gyla.ge (In Georgian)
29. Judgment of the Constitutional Court of Georgia# 1/3/421,422, 10.11.2009. (In Georgian)
30. Japaridze S., 2012. Hate Speech and Minorities, How to Defeat Hate Speech? Policy Paper South Caucasus Regional Office of the Heinrich Boell Foundation. p.13 (In Georgian)
31. "Hate Speech" Explained 2015 Edition The 'Hate Speech Pyramid' p.18. www.article19.org (In English)
32. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma p.217. (In English)
33. Massaro T., 1991. Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma p.219. (In English)